

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՆՇԱՆ ԽԱՉԻՆ

Տասնևվեց տարիներ առաջ դէպի ծայրագոյն արեւելք կատարուած ճամբորդութեան մը միջոցին, այս տողերը զրոյը շոգենաւին մէջ հանդիպեցաւ չինացի քրիստոնեայի մը, որ իր այլակրօն ազգակիցներէն մէկուսի անկիւն մը նստած, իր լեզուով տպագրուած պատկերազարդ Աւետարան մը կը կարդար։ Երբ թարգմանի մը միջոցաւ հարցուց իրեն թէ այդ գիրքին մէջ իր ամենէն շատ սիրած էջը ո՞րն էր արդեօք, մատնեւրու արագ շարժումով մը չինացին յանկարծ բացաւ Յովհաննու այն զուխը ուր խաչելութեան պատմութիւնն ու պատկերը գիրար կը բացատրէին։

Կը պատմուի նաև թէ երբ քարոզիչ միսիոնարներ Նոր Կրօնականտիա գացին քրիստոնէութիւն աւետարանելու համար, երկար ատեն մարդեղութեան, երրորդութեան, անմահութեան և հանդերձեալ կեանքի մասին բոլորովին ասպարդիւն կերպով խօսելէ ու ճառելէ վերջ, երբ սկսան պատմել Քրիստոսի խաչելութիւնը, բնիկները, ամէնքը խոր քունէ մը կարծես արթնցած, ա՛յդ վայրկեանէն միայն կարող եղան մտածել թէ բան մը կը խօսուի իրենց. ու այդ վայրկեանէն մանաւանդ հասկցան թէ ի՞նչ է Քրիստոնէութիւնը։

Այս երկու մանրադէպերը նշանակալից են իսկապէս, որովհետև մեզի կը յիշեցնեն կամ մեր հոգեկան տեսողութեան մէջ կը նորոգեն պարզապէս ինչ որ կը կատարուի ամէն օր քրիստոնէական կեանքի իրականութեան մէջ։ Ոչ միայն մանուկը կամ թերակիրթը, ոչ միայն անուսը կամ քրիստոնէական մանր ուսմունքին նորընծայ հետևողը, այլ ամենէն փորձ ու հմուտ և աւետարանական գիտութեանց մարզին մէջ ամենէն զարգացած զուխը մինչև որ չլուսաւորուի խաչին խորհուրդովը, չի կրնար ըմբռնած ըլլալ Քրիստոսի կրօնքը։

Խաչը, բարոյական տիեզերքի նոր արեգակը, իր վառարանին մէջ կը կեդրոնացնէ ճշմարտութեան բոլոր ճառագայթները։ Ապրուած Աւետարանն է ան. և ատոր մէջ է իր կենդանութեան և զօրութեան բովանդակ զաղտնիքը։ Դադրած՝ խօսք մը կամ գիրք մը լինելէ, ինչպէս է ըստ ինքեան Աւետարանը, կեանքի իր մը կամ իրականութիւն իսկ է ան. փորձառութիւն մը, վսեմ ամփոփումը այն բոլոր բաներուն, զոր Աւետարանը պատմած կամ ծանուցած է ամենաբացայայտ կերպով։

Անարժէք է որ և է գործ կամ զաղափար, որ չի յանգիր բարոյական վախճանի մը, զոր չի պսակեր բարոյական որ և է նպատակ։ Կրօնքներուն նոյն իսկ՝ ճշմարտութեան ստուգանիշը իրենց բարոյականութիւնն է. ա՛յնքան աւելի կենսաւէտ և կենարար է կրօնք մը, որքան աւելի իր վարդապետութեանց խորքը բարոյականով է շաղուած։ Կրօններու պատմութեան լոյսին տակ՝ այդ սկզբունքով է որ կը դասաւորուին հաւատքի այն բոլոր դրութիւնները, որոնք սկիզբէն մինչև այսօր ուղղութիւն տուած են մարդկային հոգիին ամենէն ազնուական՝ ամենէն աստուածային բնազդին։ Ու բարոյականը, կրօնքին մէջ, ուրիշ անու-

նով՝ փրկութիւնն է ինքնին. այսինքն այն մտածումը որ կը բղխի սա զգացումէն թէ Աստուած յայտնած է և կը յայտնէ շարունակ ինքզինքը, տկար, դրժ-բախտ և ինկած մարդը բարձրացնելու, սփոփելու և զօրացնելու համար: Ու փրկատունէութիւնը, որուն նկարագրին կազմիչ տարրերն են այս ամէնը, ատու՞ր համար նոյն իսկ, զերագանցապէս բարոյական և բարոյացուցիչ կրօնն է երկրի վրայ, իր միակ նշանաբանն ըլլալով փրկութիւնը, որուն խորհրդանշանն է խաչը:

Բայց զիտնալ հարկ է թէ Աւետարանի բարոյականը ուսուցումի դրութիւն մը, դպրոցականութեան գործ մը, ծիսաբանական ջանքերու դասաւորում մը չէ բնաւ: Անիկա մաս առ մաս և յաջորդական վերանորոգումով չէ որ վեր կ'աւնէ մարդը իր անկումին մէջէն. առաքինութեան վրայ առաքինութիւն աւելցնելով չէ որ կը լեցնէ հոգիին դատարկութիւնը. այլ սրտին մէջ կը նետէ յանկարծ կեանքի և գործելութեան (action) նոր սկզբունք մը, որ Աստուծոյ սէըն է ինքնին. և ինչպէս այդ պարզ բառը, սէր, անունն է բարոյական իրողութեան մը՝ որ ինք մինակը կ'ամբողջացնէ կեանքը, կը կարգաւորէ աշխարհը, կը կազմաւորէ քառսը, ու կը խաղաղեցնէ հոգին, նոյնպէս և այդ բարոյականը մարդոց փրկութեանը համար մարդացած Աստուած մը կուտայ մեզի, միակ լծակը, որ կարենայ բաւական խորը իջնել հոգիին մէջ, խախտելու, շարժելու և տեղափոխելու համար կեանքը»:

Խաչը, նշան մը, պատկեր մըն է, այսպէս, որ իր մէջ կը խտացնէ քրիստոնէութեան բարոյականին ամբողջ խորհուրդը: Անոր քարոզութիւնը, զոր «ճառ խաչին» կը կոչէ Առաքեալը, Հրէից ռաբբիները շփոթեցնող և հեթանոս իմաստասէրները շուարեցնող այդ պատգամը, ճշմարտագանցութիւն՝ ըստ երևութին, բայց անառարկելի ստուգութիւն իրապէս, մարդկային հոգիին ամենէն ընտանի սկզբունքներն է որ կ'աւետարանէ. սկզբունքներ՝ որոնց զգայարանը սիրտն ու խիղճն են մանաւանդ: Ատոր համար է որ պարզ և մաքուր հոգիները անմիջապէս կ'ընտելանան անոր, հոն գտնելով արձագանգը բնութեան՝ այսինքն Աստուծոյ առաջին յայտնութեանէն իրենց մէջ հնչեցուած ձայնի մը: Այդ է պատճառը որ սուրբերու երամները և նահատակներու բանակները, որոնք իրենց կեանքովն ու մահովը հիմնաւորեցին Եկեղեցւոյ գոյութիւնը, իրենց աներկեան հաւատքին զօրութեան խարխալ հաստատեցին և իրենց դիւցազնական արիութեան կամար կապեցին այդ նշանը, անոր մէջ խտացուած զգալով Հաւատքի, Յոյսի և Սիրոյ առաքինութեանց լրումը:

Սրտի և խղճի նոյն բերումներով և անվկանդ համոզումի միեւնոյն պայծառութեամբ չէ՞ միթէ, որ ամէնքս, իբր ազգ Հայոց և ժողովուրդ Հայաստանեայց, կ'ուղղուինք միշտ այդ աստուածային նշանին, ամէն անգամ որ տօնական պատենութիւն մը մեր մէջ կը նորոգէ անոր յուշը. ի՞նչպէս տասնեկինը դարեր երգեր ենք անոր խորհուրդն ու փառքը, ի՞նչպէս անոր զգացումն ու ձևը բնազդօրէն կարծես ամենէն հիմնական յօրինանիւթը (motif) դարձեր է մեր զրականութեան ու զեղարուեստին: Կարելի պիտի ըլլար թանգարան մը ամբողջ լեցնել նմոյշներովը բիւրատեսակ խաչերուն, որոնք, իբր քանդակ կամ իբր գորգ, հոգեւոր ներշնչումի օծութեամբ լեցուցած էին մեր սրբավայրերը եւ զրչադիրները, ազգային ճարտարապետութեան և մատենագրութեան մեծ ու փոքր յիշատակարանները:

Եթէ նայուածքիդ առջև շարեա խաչաձևերու այդ կոփուածքներէն կամ մանրանկարներէն երկտանեակ մը միայն, անոնցմէ պիտի ստանաս տպաւորութիւն մը՝ որ եթէ ցնծութեան զգայութիւնը չէ, չէ սակայն նաեւ բնաւ լալաղին տխրութեան այն թախիժը, որ սրտին ու մտքին մէջէն կը ծնի: Բան մը կայ անոնց շեշտ ուղիղ կացքին մէջ, որ պարզ ու պայծառ հոգիի մը մէջ շինուած կամբը կը հոսեցնէ, ու սաւառնաթիւ այն տարածուածքը, որ սեղմուած ու ճնշուած էութեանդ առջև ընդլայնուած հորիզոններ կը բանայ կարծես, հեռու՝ վիշտի և չարչարանքի ու է յիշատակ արթնցնելէ մէջդ. ընդհակառակը, լուրջ և շինիչ մտածումի, ազնուական և բարի տենչանքներու, համբերութեան, յոյսի, քաջութեան, սիրոյ և հաւատքի խորհուրդը կը կենսաւորէ հոգւոյդ խորը:

Այո՛, այն օրէն ի վեր, ուր իր վրայ մեռաւ մահը, այն օրէն ի վեր՝ որ անիկա յայտարարուեցաւ զերազանց պարծանքի միակ և հիասքանչ առարկայ, խաչը քրիստոնեայ հոգիին համար եղած է զօրութեան և կեանքի նշան մը և ներշնչարան մը. այդ զգացումով է որ մեր հաւատքը երգել կուտայ մեզ սըրտաթուռ. «Ուրախ լեր, Սուրբ Եկեղեցի, քանզի Քրիստոս արքայն երկնից այսօր պսակեաց զքեզ խաչիւն իւրով...». ա՛յ տանջանքի զործիք չէ ան, այլ պսակ փառքի:

* * *

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԿՈՆԴԱԿԸ

Երջանիկ է «ՍԻՈՆ», կարենալով այս անգամ զարդարել իր ճակատը պատճէնովը ամենայն Հայոց Հայրապետին առաջին սրբատառ կոնդակին, որ Արարատեան աշխարհի հայրենական քաղցրութիւններէն և Լ՝միածնի նուիրական սրբութիւններէն՝ տաան ամիսներէ ի վեր սպասուած և կարօտցուած ձայնի մը զեղեցիկ աւաչը կը բերէ մեզի:

Ճշմարիտ Հօրը և Բարի Հովիւին ձայնն է ան, ուսկից՝ ամէնքս սրբազործած լոյս միւռոնին բուրումը կ'ելլէ, և որուն մէջ՝ Լուսաւորչի և իր արժանաւոր յաջորդներուն, Ներսէսներու և Սահակներու, մինչև Խրիմեան, Իգմիրլեան և Գէորգ Վշտալի իրարու յաջորդած Հայրապետներու սրբին տրոփիւնն է որ կը լսուի կարծես՝ մեղմ բայց անպղտոր կշռոյթով մը, խոց բայց արի հոգիի մը կենսունակութեան մէջէն:

Արժեցնելու համար այդ ձայնը, պէտք է զիտնալ լսել զայն, իսկ կարենալու համար լսել զայն՝ պէտք է զիտնալ լսել նախ: Լսել՝ այսինքն լռեցնել մեր մէջ այն բոլոր լսեռ և լսեղ զգացումները, որոնք ամիսներէ ի վեր նորէն կ'ազմկեն անա մեր ազգային և համայնական կեանքը, անիմաստ կազ ու կոփի ասպարէզ դարձնելով կրկին մեր զոյութիւնը, ամէն ուր որ նետած սփռած է զմեզ անգուլթ բախտի մը ձեռքը:

Ո՛վ որ կը ճանչնայ զինքը, համօրէն Ազգին Վեհը, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նորընտիր Փահանայապետը, կարդալով կամ լսելով իր սրտէն ու զրէն հոսած այդ բաբախուն տողերը, պիտի ըսէ մտաղիւր, ինքն է. շուրջ քառորդ